

Nr. 17 ^{23/4} 1981 5:00

OMSLAGSFOTO: TORE JOHNSON

Ett spännande ögonblick för 20 år sedan:
**Vasas dränkta knektar
upp ur djupet** (Sid 1-4)

Här är älskande krabbor en stor trafikfara

En gång om året myllrar tusentals krabbor nedför bergssluttningarna på väg ner till stränderna för sin årliga kärleksstund.

Julön, med dess unika djurliv, erbjöd fantastiska upplevelser för Sven och Björn Gillsäter. Från sin expedition rapporterar de den här gången också från Kokosöarna, där vita stränder, hårda nötter och vajande palmer blev behållningen. Plus mötet med en äkta korallrevskung.

□ De få som vet något om Christmas-ön (Julön) och Kokosöarna är antagligen filatelister. De brukar vara bättre informerade än andra om udda platser som mer eller mindre lever på sin utgivning av frimärken.

Christmas och Kokos ser på världskartan ut som oansenliga fluglortar. I Indiska Oceanen är deras yta som ett par bubblor som när som helst kan över-sköljas av en tornado.

De här öarna visar sig vara väl värda en närmare inventering. Två rara platser på vår jord med ytterst vänligt klimat, föga taggig natur, unik djurvärld och en befolkning som med glädje och generositet hälsar välkommen.

Och undra på det. På Christmas-ön har de inte haft besök av en naturintresserad människa på över 25 år.

Ur Javagravens djup på mellan 5 000 och 7 000 meter rätar Christmas-ön upp sig med branta, vulkaniskt uppbyggda stränder. Ett intensivt grönt, tropiskt växttäckte täcker en areal om cirka 165 km², d v s ön är en tredjedel så stor som Bornholm.

Det är inte så svårt att gissa sig till att den upptäcktes på en juldag, av den engelske kaptenen William Mynors i brittiska Ost-Indiska Kompaniet. År 1643 kom han förbi och firade fyndet med ett glas gin till samtliga besättningsmän.

Det dröjde dock mer än 200 år innan engelska kronan införlivade Christmas Island med imperiet. Nu är den ett australiskt territorium, och jag vågar tro att det är ganska inkomstbringande för förvaltarna. Lagren av fågeldynga på öns toppskikt är ganska djupa. Förutom frimärken är förstklassig fosfat från fågeldyngan en eftertraktad exportvara, men det ger förödande effekter på det märkliga fågellivet.

Sexgalna landkrabbor

När Björn och jag häver oss ur zodiacen fastnar våra kamerablickar vid krabblor, tusentals krabblor. Vi råkar anlända under den tid då öns samtliga landkrabbor klättrar nerför bergen, genom skogens alla snår, ut ur fuktens

mörka skrymslen under trädskronorna.

Överallt prasslar det av sexgalna, röda krabbor av nästan samma volym som våra supékrabbor.

Tillsynsmannen för den nationalpark, som avsatts uppe på den 350 m höga ön, är australiern John Hicks. Han berättar att landkrabborna i eldröd praktdräkt en gång per år kommer ner till havsstranden för att para sig.

Efter kopulationsceremonierna kastar honan äggen i havet och när de kläckts efter någon tid invaderas ön av krabbkryp. De tar sig in i avloppsledningarna och kryper upp i tvättstall och diskhoar. Ja, till och med i toalettstolarna (där sådana förekommer) fäktar ivriga krabbungar i hopplösa försök att komma vidare in i lianskogen...

På sådana här isolerade öar, omflutna av väldiga sjök av hav, är djuren orädda, i synnerhet om fyrfota – ja, även tvåbenta - rovdjur saknas. Under årtusendenas lopp har de anpassat sig till den speciella miljön, så att de väsentligt skiljer sig från motsvarande arter anorstädes. Det är samma sak med växtligheten. Det heter att de är endemiska. Av Christmas-öns 200 växter är ett 30-tal mycket speciella och fem fågelarter finns bara här.

Flygande hundar

Med tungt lastad ryggsäck och bökgig kamerautrustning vandrar vi på öns fukttryppande stigar in i urskogen.

Vid en paus kommer plötsligt två brunsvarta fåglar käckt hoppande i de döda lövhögarna. De påminner oss om Steninges koltrastar men en skillnad är att de redan från första stund är så förtroliga. De undersöker noga våra fotbeklädnader och börjar till och med dra upp våra skosnören. De låter sig villigt filmas och fotograferas och följer oss tätt in i hämlarna under resten av dagen.

Fåglarna blir alldeles rädlösa, när vi i en timmes tid ägnar vårt intresse åt två mindre exemplar av flygande hundar, som förstas också är enastående för Christmas Island. De två kliver omkring i grönverket och äter blommor, blad och frukter utan att ta minsta notis

om oss. De stannar upp då och då, fläktar sig med de genomskinliga vingarna med hängkrok på knogarna och kliver sakta vidare i grenarnas virrvarr.

Till Julöns verkliga finesser i fågelvärlden hör Abbott's sula, en stor svart/vit havsfågel, som föredrar att häcka i de högsta trädskronorna. Framtiden för denna världens mest sällsamma fågel ser dystert ut trots absolut fredning. I dag finns bara något tusental kvar.

Djungeln skövlas

Världen hungrar efter gödning. »First grade phosphate» av märket »the Hawk» exporteras från den här ön. Men för att komma åt lagren därinne i öns centrum kapas de väldiga träden i kalhyggen. Djungeln har rakats slät och naken. Jättelika caterpillars skrapar ihop skräpet och Abbott's vackra sula blir utan något ställe att bo på. Och hon är kräsen i fråga om bogren, den ska ligga så högt att de föga trädanpassade havsfåglarna kan kasta sig ut i luft-havet utan risk för att falla in i grenarnas trassel längre ner. Det bör vara så högt att ungarna vid första försöket att ge sig ut kan klara en häftig »luftgrop».

Nu faller de ner, bryter vingarna och dör. Eller blir offer för de kattor som människorna introducerat för att hålla råttorna på avstånd.

Den bruna havssulan med den blå näbben har det bättre. Hennes ekologiska nisch är en hylla i klipporna ovanför dyningen. Där finns ännu ingen konkurrens från människan. Andrew's fre-gattfågel, ytterligare en endemisk fågel-art, har lärt sig att häcka i de stora träden strax utanför samhället. Eftersom det gått lite magi i den svarta, bredvingade fågeln, som står och väger på upp vinden i väntan på ankommande sulor, som den parasiterar på, har fre-gatten klarat sig ganska bra på Julön.

Vi hinner aldrig bli bekanta med några människor på den här ön. Det är för många festliga landkrabbor, för många spelande och färgstarka vårtbitare, för många märkliga fåglar över och under oss. □

Nedan: En gång om året kravlar Julöns alla landkrabbor ner till stranden för att para sig. Då utgör de faktiskt en trafikfara på öns slingrande vägnät.

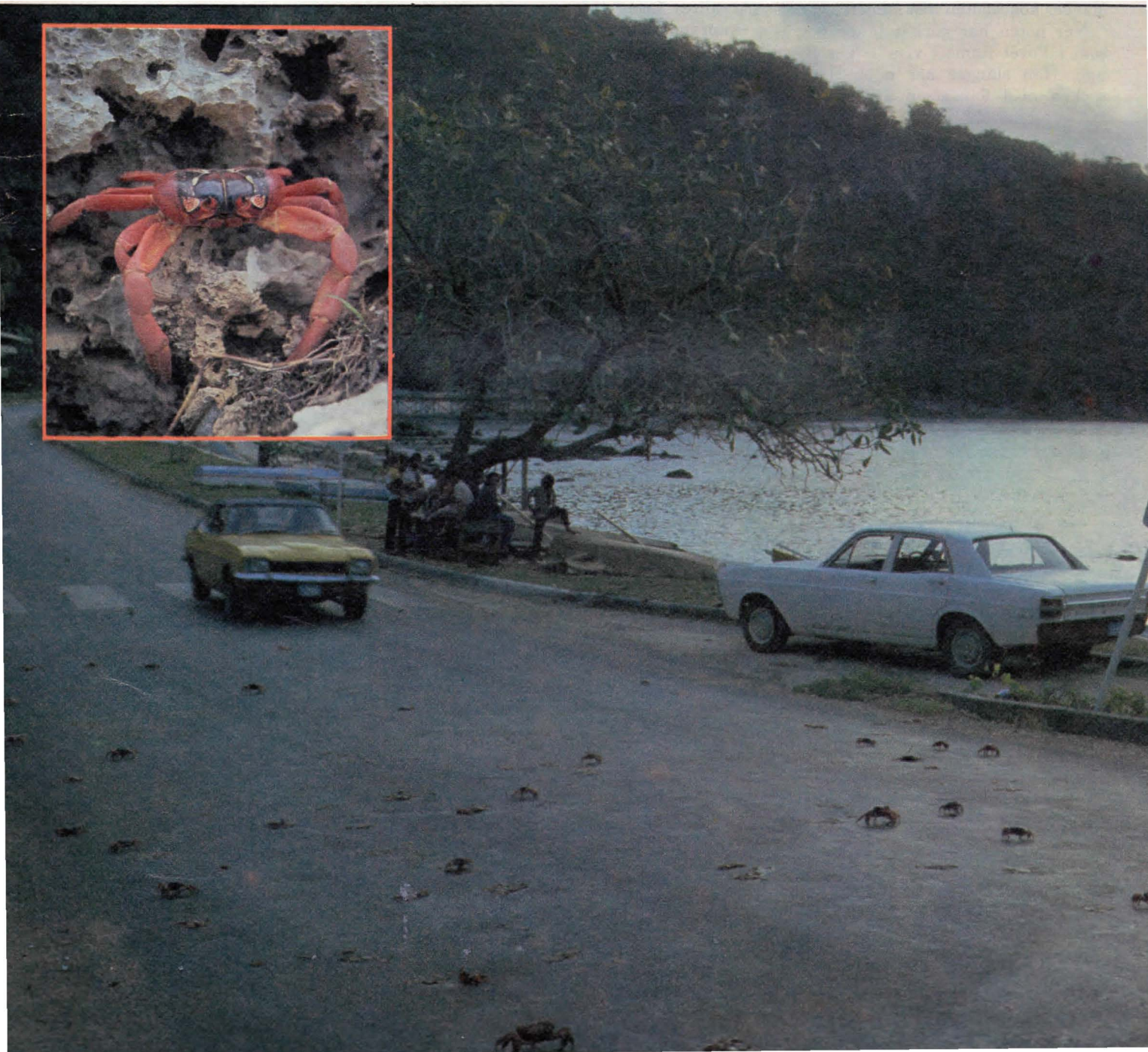
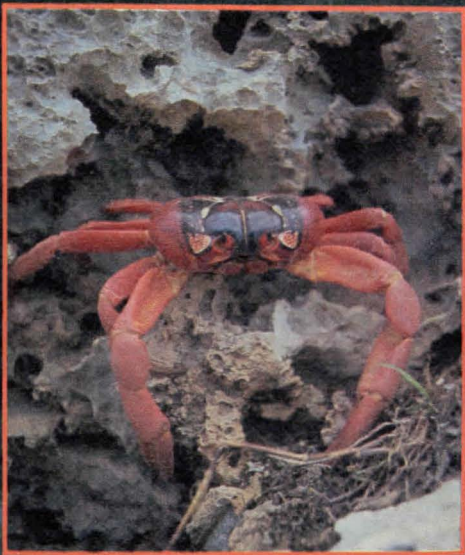

Ön äger några av de mest sällsynta fåglarna i världen, bl a tre arter sulor. Den rödfotade havssulan häckar längs de branta kusterna.

Fosfat från fågeldynga är tillsammans med frimärkena det viktigaste levebrödet för de 3 000 invånarna. Men hanteringen stör allvarligt fågellivet.

Vä

Far, jag kan inte få upp min kokosnöt...

□ På en till synes öde strand med bländvit sand, över vilken spridda kokospalmers kronor kastar trasiga skuggbilder, sitter en gänglig, rågblond svensk Björn och brottas med sitt 14-åriga livs första kokosnöt.

Med ett uppgivet stön reser han sig och tar till en vasskantad korallsten mot vilken han dunkar den grönglansande frukten. En envis nöt svarar bara dovt på misshandeln. Bättre går det knappast, när han ilsknar till och slänger kokosnöten mot stenen.

När nöten har gäckat länge nog – som i Povel Ramels visa – ger Björn upp. Han slänger ner nöten i ryggsäcken med föresatsen att övervinna

dess motstånd med de apparater som finns i »chiefens» förråd ombord.

Det ackumulerade energiöverskottet från ett mycket stökigt dygn över Indiska Oceanen från Christmas-ön till Kokosöarna är därmed förbrukat. Nu kan han se sig om.

Om Julön är en 350 meter hög bergstopp så befinner han sig nu på en så låglänt korallö att endast kokospalmernas kronor tycks nå över horisonten.

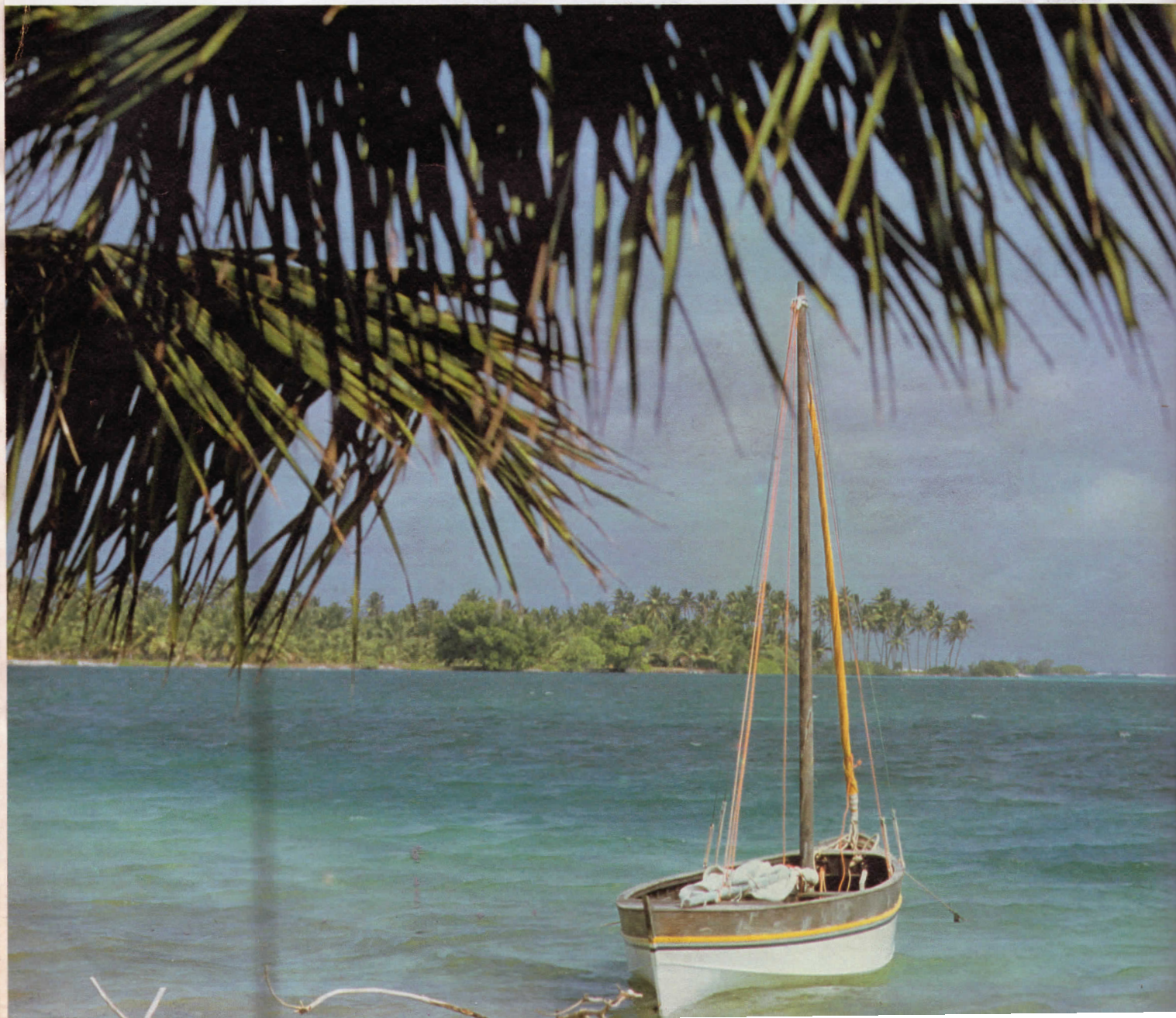
Kokosöarna samlas till ett antal av 27 korallrev kring två smaragd- och blåskimrande atoller i ständigt solglitter Utanför kransen av långsträckta öar bryter dyningen till skyhöga skumkaskader. Runt atollerna bugar sig skogar

av kokospalmer och skruvar sig pandanuspalmer.

Ögruppen prickades in på sjökortet för första gången av kapten William Keeling år 1609. Men inte förrän 1827 fick öarna en härskare, som sedan enväldigt regerat som kung över korallrevet och dess importerade koprajobbare. Den skotske sjömannen John Clunies-Ross I fick tronföljare till färde led men sedan 1955 leds de 435 malajättlingarna av Australien.

Den ö där Björn gick i närkamp med kokosnöten är liksom de flesta i arkipelagen obebodd. Där finns bara kokospalmer, sand och prasslande torra palmblad. Vårt enda ornitologiska fynd är en vanlig höna med fyra kycklingar. Det enda entomologiska fyndet är en 6 cm lång art av vårtbitare. De krabbor som sprang på tvärsan nere i vattenbrynet tullas av den enda revhägern som fastnar i kikaren. För övrigt livlöst.

Men läckert. Och sötromantiskt som en hawaiiilåt av vännen Yngve Stoor.

Home-ön är den enda som är bebodd.

Granna och välteknade frimärken ligger utbredda på ett bord vid kajen: postkontoret. Abonnenter på serierna finns över hela världen.

El-verk, traktorverkstad, förråd, en enkel snusbod och ett antal hyddor och hus under palmerna. Ett soltorkande upplag av kopra och andra produkter av kokospalm varslar om ö-gruppens livsvillkor.

Höns kacklar. Palmduvor kuttrar. Vid flera hyddor sitter fregattfåglar tjuvrade vid en lina. Det händer att de användes som »brevduvor» av de fiskare som i traktens speciellt konstruerade segel-, rodd- och fiskebåtar går ut på fisketur utanför korallöarna eller kanske vågar sig på att segla mot Java eller Singapore.

Den siste kungen av Kokos, John Clunies-Ross IV, 52 år, sålde sina öar och kokospalmer till Australien för några år sedan. Köpesumma: 30 miljoner kronor.

Med anledning av de främmande fåglarnas visit på ögruppen kom den fd härskaren och hans hustru promenerande till det strandparty, som gavs för oss i skymningen. Att vi var de första riktiga gästerna sedan andra världskrigets slut framgick av hälsningstalet av kommunstyrelsens ordförande.

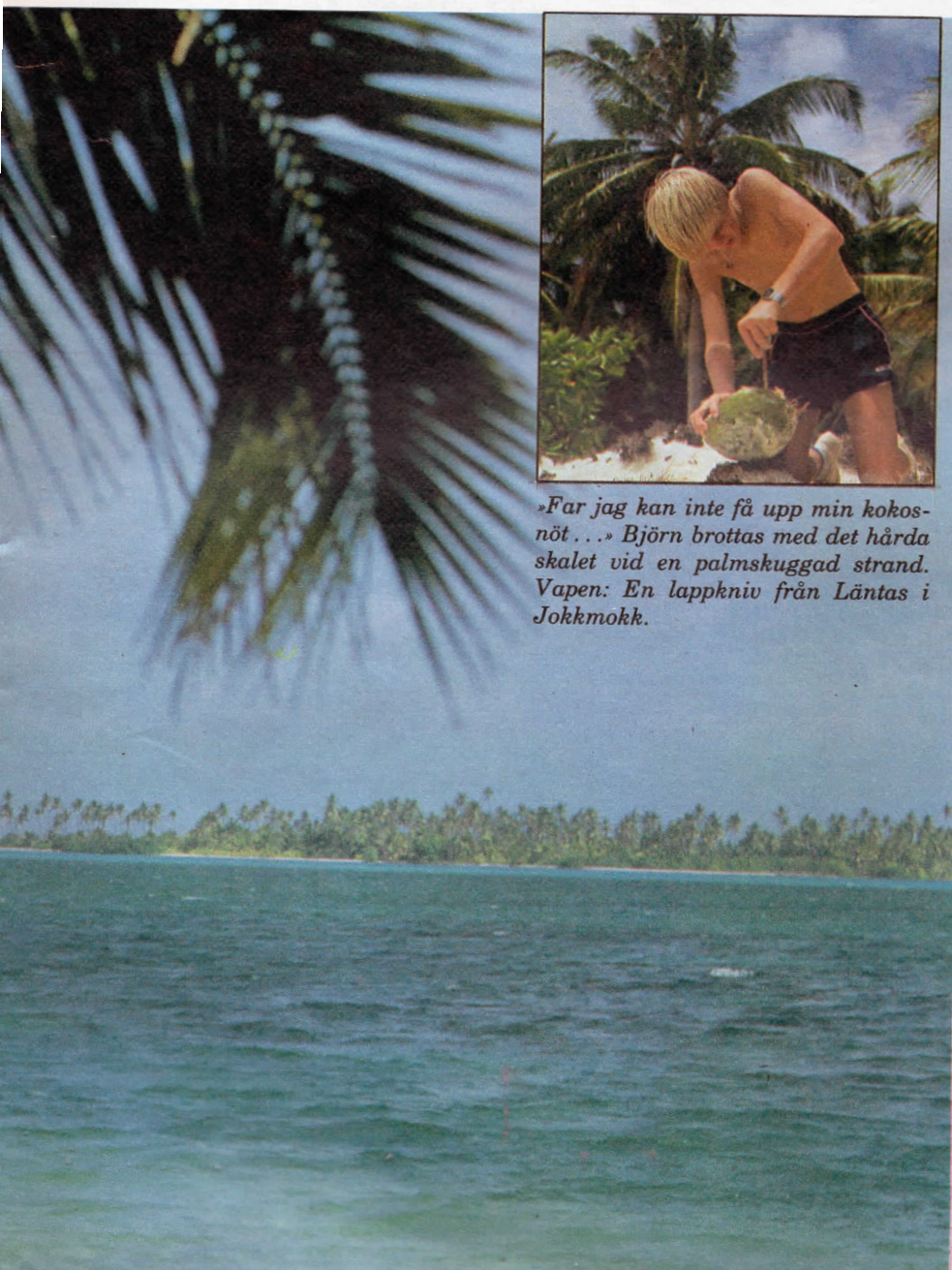
De äldre medborgarna i societeten taxerade gästerna. Tonåringarna fnissade hopträngda i ett hörn. Ungarna gapade av förvåning. Partyt som serverade alla de läckerheter som palmöarna kunde bjuda ville aldrig ta slut. Jag tror att alla de 435 öborna deltog i aftonens och nattens begivenheter.

När vårt fartyg i de första rosa solstrålarna stävar ut ur atollen kretsar de allra läckraste fé-tärnor i helvitt över kokospalmernas kronor och silhuetten mot morgonrodnaden. Ett fint farväl till den värme som tropiksolen skänkt oss under några dygn.

Det blir svalare i fortsättningen av »Expedition Gillsäter» □

Kokosöarnas siste kung, John Clunies-Ross IV, bor nu med sin fru på undantags i ett chateau vid stranden. Barnen går skola i England.

»Far jag kan inte få upp min kokosnöt...» Björn brottas med det hårda skalet vid en palmskuggad strand. Vapen: En lappkniv från Léntas i Jokkmokk.

En unik art av fregattfågeln finns på Kokosöarna, där den används som brevduva av fiskarna. Man fäster ett meddelande vid fågelns ben och låter den flyga hem till byn och den pinne där den är van att få sin matranson.

Kopra från kokosnötterna är den stora inkomstkällan för öns 435 invånare, som är malajättlingar.